

A Rákóczi-szabadságharc (1703-1711)

Előzmények:

- 1684-ben XI. Ince pápa törökellenes nemzetközi szövetséget hozott létre, a Szent Ligát (tagjai: Habsburg Birodalom, Lengyelország, Velence, később Oroszország).

- Harci események:

- o 1684: a Szent Liga hadai felszabadították Visegrádot, Vácot, Pestet,
- o 1685: felszabadult a Felvidék is (Lipót császár visszautasította Thököly békeajánlatát),
- o 1686: három hónapi ostrom után *szeptember 2-ikán* a szövetséges seregek bevették Budát,
- o 1687: Bácskában és Szlavóniában folytatódta a harcok (*augusztusban* lezajlott a második mohácsi csata, mely ezúttal a törökök vereségével végződött),
- o 1688: a nemzetközi hadak Erdélyt is elfoglalták, és bevették Nándorfehérvárt is,
- o 1690: a törökök ellentámadást indítottak és rövid időre sikerült Erdélyt, valamint Nándorfehérvárt is visszafoglalniuk,
- o 1690 - 1696: a harcok váltakozó sikerrel folytak,
- o 1697: a Savoyai Jenő vezette nemzetközi hadak Zentánál megsemmisítő csapást mértek a törökökre,
- o 1699: a szemben álló felek Karlócán békét kötöttek, melynek értelmében a Temesköz kivételével az ország felszabadult a török elnyomás alól (a Temesközt az *1718-as* pozsaveráci béke adta vissza az országnak).

- 1687-ben a pozsonyi országgyűlésen a magyar rendek "hálából Buda felszabadításáért" megszavazták a Habsburgok örökös jogcímét a trónra, férfi ágon, vagyis lemondtak királyválasztói jogukról. Ezen kívül az *1222-től* érvényben lévő ellenállási záradékot is törölték. (Ezzel a Habsburgok integrációs politikája érvényesült.)

- Centralizációs politika: a császári udvar kísérletet tett a rendi-nemesi privilégiumok megszüntetésére, növelték a nem nemesek adóit, újra megindult az ellenreformáció, egyre gyakoribbá váltak a felségsértési-hütlenségi perek, melyek tárgyalásai az Eperjesen felállított Caraffa generális vezette vésztörvényszéken folytak. Az *1690-ben* kiadott Diploma Leopoldinum meghagyta Erdély különállását, kormányzatát, igazgatását, törvényeit. A legfőbb tisztségviselő a főkormányzó lett, a többi méltóság kinevezését a bécsi udvar erősítette meg.

- Birtokpolitika: Lipót császár a felszabadított területeket hadizsákmánynak, "új szerzeménynek" tekintette és a földtulajdon rendezésére felállította az úgynevezett Új Szerzeményi Bizottságot (Neoquistica Commissio). Az eredeti tulajdonosok két feltétel teljesítése esetén kaphatták vissza földjüket:

1. a tulajdonjog igazolása, vagyis az adománylevél felmutatása,
2. az úgynevezett fegyverválság megfizetése (ez a visszaigényelt birtok 10

százalékát jelentette).

Ha valamelyik feltételt az igénylő nem tudta teljesíteni, akkor nem kaphatta vissza a földjét. Ennek következtében e területek birtokszerkezete megváltozott, és a nagyarányú német és szláv beköltözés hatására változott a népesség etnika képe is. A vissza nem adott földek nagyobb részét német származású arisztokraták vették meg.

- *Adópolitika*: a parasztság sérelmeit az állami adók növekedése képezte. A hadiadó a török kiűzése után is fennmaradt és új - természetbeni - adófajták jelentek meg: a kvártély (a katonák elszállásolási kötelezettsége), a porció (a hadsereg ellátása) és a forspont (a katonák szállítása).

- A török kiverése után már nem volt szükség az ország középső részén elhelyezkedő végváraakra és a végvárat védő katonákra sem. A várak egy részét lerombolták, a vitézlő rend tagjait, az úgynevezett kurucokat mindenféle végkielégítés nélkül szélnek eresztették.

- A növekvő elégedetlenség következtében *1697-ben* kitört a hegyaljai felkelés, melyet a császári hadaknak még rövid idő alatt sikerült leverniük.

- *1701-ben* kitört a spanyol örökösödési háború, melynek hatására a Habsburgok katonaságuk nagy részét kivonták az országból.

Események:

- *1703 tavaszán* Rákóczi Ferenc Brezan várában találkozott a magyar bujdosók köveivel, majd *május elején* kibocsátotta híres kiáltványát (brezáni pátens), melyben a Habsburgok elleni harcra buzdított minden "nemest és nemtelent".

- A kiáltvány hatására a Tiszaháton megkezdődik a felkelés, de a szervezetlen kuruc csapatot Károlyi Sándor Dolhánál szétkergeti.

- Rákóczi, Bercsényi Miklós lengyel zsoldosaival egyesülve előrenyomult az Alföld felé. (A felkelést XIV. Lajos francia király is támogatta, aki harcban állt a Habsburgokkal.)

- *1703 júniusban* kibocsátásra kerül a naményi-, szeptemberben a vetési pátens. Az előbbi a nemességet, az utóbbi a parasztságot szólította fegyverbe. A felkelő parasztokat és családjukat biztosította arról, hogy a fegyverviselés idejére mentesülnek a szolgáltatások alól, az otthonmaradottaknak viszont azok helyett is kell dolgozniuk. A két rendelet mindkét réteg számára elfogadható volt (érdekegyesítés).

- *1703 július végére* a kuruc hadak elfoglalták a Tiszántúlt, *őszre* a Duna-Tisza közét és a Felvidék jelentős részét.

- *1704 januárjában* Károlyi Sándor (aki októberben csatlakozott a felkeléshez) felszabadította a Dunántúlt.

- *1704 augusztusában* a francia hadsereg Höchstädtnél súlyos vereséget szenvedett, így meghiúsult az az elképzelés, hogy a francia és a magyar seregek két oldalról támadva összeroppanthatják az osztrák haderőt.

- *1704 októberében* Anglia és Hollandia közvetítésével a magyar és az osztrák fél fegyverszünetet kötött és megindultak a béketárgyalások, melyek azonban nem jártak sikerrel, sőt Heister tábornok a fegyverszünetet is megszegte, így folytatódtak a harcok.

- *1705-ben* meghalt Lipót császár és ez újabb lehetőséget adott a megegyezésre. A béke feltétele a szabad királyválasztás visszaállítása lett volna, de az osztrákok ezt az ajánlatot nem fogadták el és az új uralkodót, I. Józsefet tekintették az ország törvényes királyának.

- *1705 szeptemberében* került sor a szécsényi országgyűlésre, melyen a magyar rendek határoztak egy úgynevezett rendi konföderáció létrehozásáról. Rákóczit vezérlő fejedelemmé választották, aki a rendek felhatalmazása alapján a szabadságharc alatt teljhatalommal rendelkezett a kül-, a had-, és a pénzügyek felett. A fejedelem mellé egy 24 fős tanácsot állítottak, a szenátust, amely a belügyekkel foglalkozott. A kormányzás feladatát az udvari kancellária, a gazdasági ügyekét pedig a gazdasági tanács látta el. A rendi országgyűlés fennmaradt, képviselői továbbra is a rendek küldöttei voltak.

- *1705-ben* Bottyán János (Vak Bottyán) kuruc generális újra felszabadította a Dunántúl nagy részét.

- Rákóczi létrehozta a főkapitányságokat, melyek igazgatási területükön egyesítették a legfőbb politikai és katonai hatalmat. *1707-ben* létrejött az ítélőtábla, mely a legfőbb bíraskodás szerve volt.

- Mivel a Habsburgokkal való megegyezés végleg lehetetlenné vált, így az *1707-es júniusi* országgyűlés Ónodon kimondta a Habsburgok trónfosztását, és az Erdéllyel való szövetséget. Az összegyűlt rendek megszüntették a nemesi adómentességet és bevezették a közteherviselés.

- *1707 szeptemberében* Rákóczi szövetséget kötött I. Péter orosz cárral (ez azonban gyakorlatilag csak papíron létezett).

- Rákóczi szerette volna a magyar trónt egy egész Európában elismert személynek felajánlani, ezért kérte fel Frigyes Vilmos porosz trónörökösöt, aki el is fogadta az ajánlatot. A trónörökös Magyarországra hozatala a hadműveletek súlypontját Szilézia felé irányította. *1708-ban* a trencsényi vereség azonban ezt a kísérletet is megghiúsította.

- A parasztság és a nemesség közötti egyre feszültebb viszony miatt Rákóczi az *1708-as* sárospataki országgyűlésen kompromisszummal próbálkozott. E szerint a végig kitartó parasztok hajdúszabadságot kapnak, azaz felszabadulnak. Ez azonban a parasztoknak már kevés volt, a nemeseknek viszont túl sok.

- *1710-ben* ismét megindultak a béketárgyalások, a bécsi udvar azonban nem fogadta el Rákóczi ragaszkodását az erdélyi fejedelmi címhez. Rákóczi ezután I. Péterhez utazott, hogy ismételten tárgyaljon vele a szövetségről.

- *1711-ben* új uralkodó lépett a trónra: III. Károly. Ő tárgyalásokat kezdeményezett a magyar teljhatalmú megbízottal, Károlyi Sándorral. Mivel a spanyol örökösödési háború még nem ért véget, így az osztrák császár szerette volna gyorsan lezárni a magyarországi hadműveleteket, hogy a haderejét a franciák ellen fordíthassa, ezért még engedményekre is hajlandó volt. Károlyi viszont felismerte, hogy az örökösödési háború esetleges váratlan befejeződése esetén az osztrákok teljes haderejüket Magyarország ellen fordíthatnák, és ez a teljes összeomláshoz vezetne az amúgy is kimerült ország számára.

- *A kiegyezés 1711. április 30-ikán* történt meg a szatmári békében. Az udvar amnesztiát hirdetett és garantálta az ország önállóságának és rendi jogainak tiszteletben tartását, cserébe viszont hűségnyilatkozatot kívánt. Ezt követően a majtényi síkon megtörtént a fegyverletétel.

- Rákóczi soha nem tért vissza Magyarországra. Károlyit árulónak tartotta, az amnesztiát a hűségnyilatkozat miatt nem fogadta el, és önkéntes száműzetésbe vonult. A törökországi Rodostóban halt meg *1735-ben*.

A bukás okai:

Külpolitika:

Rákóczi diplomáciája sikertelen volt. Az európai hatalmak nem egyenrangú félként tárgyaltak vele, csak egy lázadónak, rebellisnek tartották (még az angolok is), és csupán felhasználni akarták a magyarországi helyzetet saját céljaikra. Rákóczi ezért is próbált meg legitim trónörököst találni a magyar trónra.

Belpolitika:

Rákóczi a felkelést kezdetben birtokainak jövedelméből fedezte, majd mint fejedelem felhasználta a regálékat, a monopóliumokat és a merkantil gazdaságpolitikából eredő bevételeket, ezek mértéke azonban mindig a fennhatósága alatt lévő területek nagyságától függött. Eleinte jelentős volt a francia király pénzügyi támogatása is ez azonban hamarosan elapadt. Az elhúzódó háború kimerítette a kincstárat és már nem volt képes megfelelően finanszírozni a harcokat (a hiányt a közteherviselés sem pótolta).

A hadseregszervezés ellenére a szabadságharc alatt mindvégig a haderő nagy részét nem a jól képzett reguláris ezredek, hanem a főként parasztokból álló irreguláris, úgynevezett "mezei hadak" képezték.

Felbomlott a társadalmi érdekegyesítés. A két fő társadalmi réteg érdekeit tovább már nem lehetett összeegyeztetni: a jobbágyok felszabadulásukért is harcoltak, a nemesség viszont a jobbágyság fenntartását kívánta. Így a szabadságharc társadalmi bázisa az utolsó évekre vészesen megfogyatkozott.

Ajánlott irodalom:

Benda Kálmán /szerk./: Európa és a Rákóczi-szabadságharc. Bp., 1980.

Kovács Ágnes: Károlyi Sándor. Bp., 1988.

Köpeczi Béla - R. Várkonyi Ágnes: II. Rákóczi Ferenc. Bp., 1976.

Szakály Ferenc: Hungaria eliberata. Bp., 1986.